

8 травня Україна відзначає День пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні.

Україна послідовно впроваджує європейський підхід до пам'яті про Другу світову війну. Ми вшановуємо всіх борців із нацизмом та всіх жертв цього найкривавішого конфлікту в історії людства. Для нас пам'ятні дні символізують не тріумф переможців над переможеними, а є нагадуванням про страшну катастрофу, яка стала можливою в результаті приходу до влади і змови двох тоталітарних режимів – нацизму і комунізму.

22 травня 2022 р. Президентом України В. Зеленським підписано закон «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну».

29 травня 2023 р. – Верховна Рада України прийняла закон про встановлення Дня пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні – 8 травня. Цей день встановлено на знак солідарності з Європою в пам'ятанні про ту страшну трагедію в історії людства. Спільним також є символ пам'яті про Другу світову війну – мак пам'яті.

Україна відзначає 8 травня в умовах повномасштабної військової агресії Росії, яка посягає на нашу незалежність і територіальну цілісність, на саме існування українців, намагається зруйнувати міжнародну систему безпеки і загрожує миру у всій Європі. Для українців протистояння російській агресії – це боротьба за свободу, цивілізованість, демократію та європейські цінності проти імперських амбіцій агресивного сусіда, який заради досягнення мети не гребує ані воєнними злочинами, ані злочинами проти людства.

У 1939–1945 роках ворогом були нацисти, а сьогодні це рашисти – російська версія імперського націоналізму та фашизму. Тому традиційне гасло цих пам'ятних днів **«Пам'ятаємо – перемагаємо!»**. А незмінним символом пам'яті залишається червоний мак.

Друга світова війна стала найбільш кривавою і жорстокою в історії людства (загибло від 50 до 85 мільйонів людей). Україна вшановує пам'ять кожного, хто боровся з нацизмом, а також інших жертв війни. Та війна стала можливою через змову антигуманних режимів – нацистського і радянського, які ставили геополітичні інтереси вище прав і свобод людини. Крім того, слабкість, страх і нерішучість міжнародної спільноти заохочували агресорів до все більшого розмаху злочинів.

Українці воювали на боці антигітлерівської коаліції (Об'єднаних Націй) і зробили значний внесок у перемогу над нацизмом та союзниками гітлерівської Німеччини. Ціною цього стали надзвичайні втрати упродовж 1939–1945 років – українців та інших народів, які проживали на нашій землі й боролися проти тоталітарних режимів. Тоді загинуло понад вісім мільйонів осіб. Ми добре знаємо ціну війни, тому плекаємо мир.

Друга світова війна – глобальний військовий конфлікт і причина найбільших трагедій ХХ століття.

У війні взяли участь 80 % людства, бойові дії велися у 2/3 існуючих на той момент держав. Війна розпочалася 1 вересня 1939 року із вторгнення військ нацистської Німеччини до Польщі, а завершилася 2 вересня 1945-го беззастережною капітуляцією Японії. Під час війни були здійснені найбільші в історії злочини проти людства (зокрема, Голокост), а також уперше і востаннє використана атомна зброя. До армій ворожих сторін було залучено понад 110 мільйонів солдатів, загальні втрати військових та цивільного населення складають від 50 до 85 мільйонів осіб. За результатами війни було створено ООН (Україна – один із засновниць) і сформовано нову систему міжнародних відносин.

Шлях до розв'язання війни був відкритий **Пактом Молотова–Ріббентрона** 23 серпня 1939 року. Згідно із таємним протоколом до нього, нацисти та комуністи ділили Східну Європу на сфери інтересів. Внаслідок цих домовленостей Третій Райх отримав змогу безперешкодного вторгнення в Польщу. СРСР розширився за рахунок Західної Білорусі та Західної України, Бессарабії з Північною Буковиною, трьох країн Балтії, а також частини Фінляндії.

Український вимір Другої світової не обмежувався боротьбою Вермахту та Червоної армії на українській території. Також до українського виміру війни входить участь українців в бойових діях поза Україною (наприклад, у радянсько-фінській “Зимовій війні” 1939–1940). Безпосередньо перед початком

Другої світової внаслідок проголошення незалежності Карпатської України почався україно-угорський конфлікт 1939 року. Друга світова війна для України розпочалася **1 вересня 1939 року** з німецьким вторгненням в Польщу. 120 тисяч українців у лавах Війська Польського розпочали світову боротьбу проти нацизму, 8 тисяч із них загинуло протягом першого місяця війни. Також 1 вересня Люфтваффе бомбардувало Львів та інші західноукраїнські міста, що перебували у складі Польщі. Між 12 та 22 вересня Львів пережив подвійну облогу: із заходу нацистськими військами, зі сходу – радянськими.

СРСР вступив у Другу світову війну де-факто **17 вересня 1939 року** на боці нацистської Німеччини. В цей день радянські війська виконуючи зобов'язання перед нацистською Німеччиною увійшли на територію тодішньої Польської держави й окупували Західну Україну і Західну Білорусь. Два роки Москва була фактичною союзницею Берліна.

Нацистсько-комуністичний союз був зруйнований **22 червня 1941 року** німецьким вторгненням у СРСР. Впродовж року після вторгнення війська Третього Райху окупували всю територію України. Вигнання нацистів розпочалося восени 1943 року і завершилося наприкінці 1944-го. Український напрям був головним на Східному фронті: тут діяло від 50 до 75 % всіх дивізій Вермахту і половина всіх радянських сил.

Акцентуємо в ці дні на людське, а не лише на геополітику і військову стратегію й тактику. Надзвичайно важливо згадувати та вшановувати подвиг

ветеранів, котрі боролися з нацизмом і перемогли його. Але не менше заслуговують на увагу та пам'ять інші, кого торкнулась війна – військовополонені, остарбайтери, підпільники, діти війни, цивільні, які постраждали від окупації і бойових дій, що прокотилися через їхні міста і села. Війна це не лише танки, гармати і видовищні бої – війна це мільйони маленьких і великих людських бід, які тривали роками.

Зараз, як і в роки Другої світової війни, Україна воює з агресором. Сьогодні це путінська Росія, яка посягає на нашу територіальну цілісність, намагається зруйнувати міжнародну систему безпеки і потенційно загрожує миру у всій Європі. Ця боротьба триває щоденно вже восьмий рік і ми не маємо права програти, бо, як і три чверті століття тому, захищаємо рідну землю, боронимо своє право вільно обирати майбутнє. Для нас це війна за свободу, цивілізованість, демократію та європейські цінності проти імперських амбіцій підступного агресивного сусіда-злочинця. Міць наших збройних сил є запорукою існування держави та збереження прав людини для громадян.

Жодна країна не може претендувати на визнання власної виняткової ролі у перемозі над нацизмом. Перемога – плід титанічних зусиль десятків держав та сотень народів. Так само неприпустимими є спроби прикриватися моральним авторитетом переможця у Другій світовій для ведення агресивної політики у наш час. Сьогодні влада Росії поводить себе як руйнівник системи міжнародних відносин, заснованої державами-переможцями Другої світової війни. У цьому вона більше нагадує гітлерівську Німеччину 1930-х, напередодні глобального конфлікту.

День пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні символізує не тріумф переможців над переможеними, а має бути нагадуванням про страшну катастрофу і застереженням, що не можна розв'язувати складні міжнародні проблеми збройним шляхом, ультиматумами, агресією, анексією. Найважливішим підсумком війни має бути не культ перемоги, а вміння цінувати мир, категорично і безкомпромісно захищати його всіма розумними засобами. Наша пам'ять є запобіжником від того, щоб подібні лиха ніколи не повторювалися. Саме тому ми обираємо європейську відповідальну модель пам'ятання під гаслом **“Ніколи знову”** замість екзальтованої маніпуляції під гаслом “Можемо повторити”. Зважаймо, що у державах, де важливе кожне людське життя, де гуманність визнається найвищою цінністю, ідеї про «повторити» не приживаються, адже повага до людської гідності – це свого роду «імунітет» від вірусів дегуманізації. В цьому контексті мир це не заляклий страх перед ворогом, не капітуляція, не просто відсутність військових дій, а ключова умова для гармонійного розвитку особистості та суспільства.

Трагедія Українського народу в роки Другої світової полягала в тому, що на час початку війни він був розділений між кількома державами. Українці, позбавлені власної державності, змушені були воювати за чужі інтереси і вбивати інших українців. За панування над Україною воювали дві тоталітарні системи (нацисти і комуністи), що однаково не рахувалися з ціною людського життя. Кожна сторона протистояння використовувала у власних цілях “українське питання”. Однак єдиним справді українським політичним суб'єктом

у роки війни був визвольний рух – люди і організації, що боролися за незалежність від обох тоталітарних систем. До таких організацій, зокрема, зараховують і Українську повстанську армію.

Історія нас вчить, що Український народ перемагає тоді, коли ми єдині, соборні, діємо разом і захищаємо те, що нам дороге. Коли ми разом, коли ми відчуваємо, що справедливість на нашому боці і стоїмо за свою землю, тоді ми непереможні.

Завершення Другої світової війни, на жаль, не звільнило світ від тоталітарних режимів. Комуністичний Радянський Союз скористався із перемоги над нацизмом і укріпив свої позиції у світі. Він проіснував аж до 1991 року і за цей час був ініціатором або причетним до численних злочинів (геноциди, військові інтервенції, каральна психіатрія, розробка та використання заборонених озброєнь тощо).

Ми пам'ятаємо, яким страшним лихом для українців була Друга світова війна. Пам'ятаємо, що агресора зупинили спільними зусиллями Об'єднані Нації. Не забуваємо: той, на чиєму боці справедливість, хто захищає свою землю, завжди перемагає. Ця пам'ять робить нас сильнішими. Вона – запорука того, що в майбутньому подібна трагедія не повториться.

Внесок українців

Після вигнання нацистів і їхніх союзників з території України, війська антигітлерівської коаліції продовжували наступ з метою вигнання нацистів з країн Європи. Наприкінці квітня 1945 року бої уже точились на вулицях Берліна.

У ніч на 1 травня 1945 року лейтенант Олексій Берест разом із Мелітоном Кантарія та Михайлом Єгоровим встановили прапор Перемоги над райхстагом.

Акт про безумовну капітуляцію нацистської Німеччини було підписано у Реймсі о 02:41 7 травня 1945 року. На вимогу представника СРСР генерала Івана Суслопарова США та Велика Британія погодилися відкласти її публічне оголошення, щоб Радянський Союз зміг підготувати іншу церемонію в Берліні (Сталін прагнув підписання капітуляції саме в захопленому ним Берліні). В СРСР на інформацію про капітуляцію 7 травня наклали заборону. Причина – Суслопаров підписав акт, не маючи директив із Москви. Інструкція з Кремля на той час не прийшла.

8 травня 1945 року о 22:43 за центральноевропейським часом або 9 травня о 00:43 за московським у берлінському передмісті Карлсхорст було підписано другий Акт про капітуляцію Німеччини. Попри двічі підписаний акт, на фронті все ще тривали бої. Останні групи німецьких військ в Австрії було ліквідовано тільки 19 травня.

Після перемоги над нацистською Німеччиною 8 травня 1945 року СРСР приєднався до війни проти Японії. Беззастережна капітуляція Японії 2 вересня 1945-го означала завершення Другої світової війни, але окремі військові конфлікти, породжені нею, точилися ще кілька років. Організований спротив

радянській владі на Західній Україні тривав до 1954 року, а окремі сутички – до 1960-х.

Україна зробила значний внесок у перемогу над нацизмом і союзниками Німеччини. На боці Об'єднаних Націй воювали українці у складі армій Великої Британії та Канади (45 тисяч осіб), Польщі (120 тисяч), СРСР (більше 7 мільйонів), США (80 тисяч) і Франції (6 тисяч). Разом понад 7 мільйонів осіб. Крім того, в рамках українського визвольного руху (100 тисяч в УПА) протистояли нацизму і комунізму. Понад 2,5 мільйона українців були нагороджені радянськими та західними медалями та орденами, більше 2 тисяч стали Героями Радянського Союзу, з них 32 – двічі, а найкращий ас союзної авіації Іван Кожедуб – тричі.

Для України Друга світова війна – національна трагедія, під час якої українці були позбавлені власної державності. З різних причин на німецькому боці воювало до 250 тисяч українців і до 50 тисяч було мобілізовано до армій союзників Третього Райху.

Наслідки

Україна понесла надзвичайні втрати внаслідок війни. Найтяжчі – демографічні. Війна й окупація призвели до різкого, катастрофічного зменшення кількості населення, значних деформацій у його національному, статевому, віковому та професійному складі. Демографічні зміни такого характеру відбулися внаслідок взаємодії багатьох чинників: мобілізації значної частини чоловічого населення та його масової загибелі; депортацій 1939–1941 та 1943–1945 років; загибелі мирного населення на теренах воєнних дій; евакуації у тиллові регіони СРСР на початку війни; масового знищення нацистами та їхніми союзниками значної кількості військовополонених і цивільного населення; депортацій працездатного населення на примусові роботи до Німеччини; жорстокого протистояння сил руху опору в німецькому тилу; високої смертності під час окупації від голоду та хвороб; значного зменшення народжуваності тощо.

Сукупні демографічні втрати України упродовж 1939–1945 років наразі оцінюються у понад вісім мільйонів осіб. За підрахунками вчених, Центральна, Південна та Східна Україна втратила 30% населення, Галичина – 22%, Волинь і Полісся – 12%. Для поповнення демографічних втрат воєнного періоду республіці знадобилося близько 25 років. Водночас Друга світова війна повністю змінила етнічне обличчя українського суспільства. З України практично зникли такі національні спільноти як німці, кримські татари, євреї. Нацистський окупаційний режим в Україні був одним із найжорстокіших у світі. Безпосередньо своїми руками або із залученням “добровільних помічників” із числа місцевого населення нацисти знищили 1,5 мільйона українських євреїв і 20 тисяч ромів.

Внаслідок війни змінився також етнічний баланс населення українських міст. У містах Сходу та Півдня України посилювався й укріплювався російський елемент, натомість у містах і містечках Центральної України українці стали домінуючим етносом після винищення нацистами євреїв, а на Західній Україні

українці замінили в містах репатрійованих поляків, румунів, чехів, угорців і знищених євреїв.

Суперечливими є статистичні дані щодо матеріальних збитків України внаслідок Другої світової війни. Зокрема, за повоєнними підрахунками, було зруйновано майже 700 українських міст і 28 тисяч сіл, спалено близько 320 тисяч господарств.

Україна в результаті Другої світової війни зазнала матеріальних втрат у розмірі понад 45 % від збитку усього СРСР. З метою створення могутнього військово-промислового потенціалу на сході СРСР під гаслом “Все для фронту! Все для перемоги!” з України вивезли 550 промислових підприємств, майно і худобу тисяч колгоспів, радгоспів, МТС, десятки наукових і навчальних закладів, осередків культури, історичні цінності. Виїхало майже 3,5 мільйона жителів республіки – кваліфікованих робітників і спеціалістів, науковців, творчої інтелігенції, які віддали трудові й інтелектуальні зусилля в розвиток воєнного й економічного потенціалу СРСР.

У підсумкових звітах Надзвичайної державної комісії зі встановлення і розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників та їхніх спільників і заподіяних ними збитків громадянам, колгоспам, громадським організаціям, державним підприємствам СРСР на території УРСР у результаті війни у 1946 році була офіційно оприлюднена цифра у 285 мільярдів карбованців. Згодом, у зведених даних щодо матеріальних втрат, яких зазнала Українська РСР станом на 1 квітня 1945 року зазначено цифру у 353 422 мільярди карбованців. Збитки, нанесені Криму, Волинській, Дрогобицькій та Станіславській області, державним підприємствам, громадським організаціям союзного значення не було враховано. Сучасними дослідниками (Інститут історії НАН України) збитки України, отримані внаслідок війни, оцінюються в понад 450 мільярдів. Слід також говорити не тільки про прямі збитки від ведення бойових дій, а й, наприклад, про кількість евакуйованих підприємств до Німеччини напередодні відходу німецьких військ.

Сьогодні чітко прослідковується історична паралель між нацизмом і рашизмом, а російську федерацію можна вважати «імперією зла», яка використовує такі нацистські методи як агресія, геноцид, знищення міст, сіл, цивільного населення. Показовим є обрання ними символу т.зв. «спеціальної воєнної операції» латинськими літерами Z, що нагадує половину свастики. Апофеозом рашистського містицизму і мілітаризму став головний храм збройних сил російської федерації, зведений 2020 р. у московському парку «Патріот», що за своїм зовнішнім виглядом і внутрішнім оздобленням Гітлера нагадує язичницьке капище. День Перемоги в росії сьогодні перетворився на квазірелігійний культ з міфом про Велику Вітчизняну війну. В сучасній росії заходи просякнуті пафосом, гротеском, профанацією, т.зв. «победобесієм».

Героїчний опір українців у нинішній війні – це не лише боротьба за фізичне виживання українського народу та свободи країни. У цій війні українці захищають свій європейський вибір, національну ідентичність і цінності, як частину європейських.